

Filmművészek - 1919-ben

»A film belépett a magyar történelembe és nagyon kívánatos lenne, hogy e képet megőrizzzük az utókor számára« — írta a *Mozgófénykép Híradó* 1912 júniusában, amikor megjelent a mozi vásznán az ellenzéki képviselőknek a parlament ülésterméből való kivzetéséről készített riportfilm.

Sajnos, ezek a fontos dokumentumok — több más értékes anyaggal együtt — elpusztultak. Mennyivel realisabb lenne minden írásnál, ha láthatnók a munkások és egyetemi ifjak 1908-as március 15-i tüntetéséről, Áchim András temetéséről, az ököritói báli tűzvészről stb. készített filmriportokat?! A magyar filmszakma hőskorának ezekből az éveiből mindössze az 1912-es budapesti munkássztrájkról készült filmfelvételek láthatók még. Sajátságos, de éppen a munkásmozgalom történetének dokumentumai viszonylag nagyobb számban maradtak meg. Legutóbb Borsodban, egy régi épület bontásánál bukkantak beépített, 1919-es filmanyagra.

Mint palackba zárt sorok, íróik üzenetét, úgy őrzik a filmek történelmünk nagy napjainak emlékeit. A féltve, titkon őrzött filmekben a magyar munkásmozgalom odaadó harcosai őrizték, ővták az utókor számára küldött buzdító tanításokat.

A Színháztudományi és Filmtudományi Intézet filmarchivumának értékeiben és számban is egyik legjelentősebb történelmi gyűjteménye az őszirózsás forradalom idején készült *Az Est Film* 24 darab híradófilmje és az államosított filmiparnak a Tanácsköztársaság idején gyártott 20 darab *Vörös Riport Film* című híradója. Ezek a filmek a magyar nép történetét megőrkítő legjelentősebb filmdokumentumok közé tartoznak.

Azt viszont már a szakmai közvélemény sem igen tudja, hogy ezeknek a társadalom- és művészettörténetileg értékes filmek java részének *Escher Károly*, az európai hírű magyar fotóművész az alkotója.

Escher a lakatosműhely szerszámain, illetve a műszaki részolók íronjait cserélte fel a filmkamerá-

val. Már 1916-ban a Projektograph Rt-nél kezdett dolgozni. Az operatőri munka fő követelménye ekkor még egyedül a gyorsaság, mert a vasárnap délutáni labdarúgó-mérkőzés felvételeit már este hét óra-
kor vetítették a Royal Apollóban!

Escher Károly már ezeknél a filmfelvételeknél kitűnik mozgékony-
ságával, leleményességével, a beállítá-
sok változatosságával. Az operatőrök
ekkor még igen kevés gépállásból,
főleg totálból filmezték az esemé-
nyeket. Escher már sikerült közelké-
pekkel dolgozott, s forradalmi újítónak
számított. Fotóművészi szépmér-
zéke, az események lényegét gyorsan
felismerő leleményessége, kompozí-
ciós és exenziós képessége főleg a
Tanácsköztársaság filmhíradóinak
rendszeres gyakorlatában bontakozott
ki igazán, ért művészi magaslatra.

A *Vörös Riport Film* és előfutárja
az 1918 szeptemberében megindult
Az Est Film, megteremtették az első
rendszeres magyar filmhírszolgálatot.
A filmhíradók rendszeressége terén
ebben az időben még talán csak a
francia, amerikai és a szovjet film-
ipar előzte meg a magyar filmszak-
mát. Ezek a heti híradók, témáik
gazdagságát és fontosságát, valamint
feldolgozásuk színvonalát tekintve,
nemcsak korabeli mértékkel mérve,
hanem a mai néző előtt is igen öt-
letesnek, színvonalasnak tűnnek.
Gazdag beállításaikkal jól kiaknáz-
ták az események drámai lükteté-
sét. De nemcsak a felvételek és a
vágás kultúrája, hanem a szerkesztés
is igen értékessé és színvonalassá
tette ezeket a híradófilmeket. Ötle-
mességükre jellemző, hogy még a ka-
rikatúrát is felhasználták a heten-
ként megjelenő híradófilmekben.
Ezeket főleg Vértes Marcell, a ké-
sőbb emigrált neves grafikusművész
készítette a legégetőbb időszerű po-
litikai kérdésekről. Ez volt a ma-
gyar filmhíradó-készítés hőskora.

»A napilapok hírovara és saját
leleményességünk volt egyetlen tá-
maszunk — emlékezis e hősi napok-
ra Escher Károly. Ismeretlenek vol-
tak még a mai, gyors és könnyű
mozgást elősegítő riportgépek. A

kézihajtású Pathé-felvevőgép súlya, tartozékaival együtt körülbelül 20—25 kilogramm.

Egyik legnagyobb élményem, hogy 1918-ban a parlament előtti nagygyűlésen Ady Endrét is fényképezhettem. Az elnökségre hordágyon hozták ki a nagy költőt. Betegen, fáradtan is együtt ünnepelt a tömegekkel.

Sajnos, ez a filmfelvétel nem maradt meg, de a többiekben elevenen lobog az a forradalmi lendület, amely előkészítette az első munkásparaszti hatalmat Magyarországon. Ezek a híradókön láthatjuk a közvélemény kikiáltását, a Károlyi-féle földosztást, Ady Endre temetését és még sok más időszakos korabeli eseményt.

A magyar filmszakma államosításával, a Tanácsköztársaság idején ez a híradóapparátus készítette tovább a *Vörös Riport Film* híradószámait. Ezek a híradók örökítették meg a Tanácsköztársaság vezetőit, a proletárok harcát. A munkáshatalom veszélyeztetése miatt a híradók már mind többet és többet foglalkoznak a magyar Vörös Hadsereg katonáinak életével és védelmi harcaival. De a proletárállamban kibontakozó új élet legfontosabb eseményei még ilyen körülmények között is helyet kaptak a *Vörös Riport* filmekben. Így például a munkások és gyermekek a Balaton mentén, a Margitsziget a dolgozók birtokában, Eötvös Loránd temetése és sportesemények stb., stb.

A *Vörös Riport Film* legnagyobb vállalkozása az első szabad május 1-ről készült, körülbelül 500 méter hosszúságú riportfilm, amelyet a korabeli lapjelentések szerint tíz operatőr fotográfált egész Budapest területén.

Escher Károly azonban nemcsak híradókat forgatott a Tanácsköztársaság idején. Deésy Alfréd rendezővel együtt három játékfilm külső felvételeit készítette el Tatatóvárosban, amelynek főszereplője Hollay Kamilla volt. Ezek a filmek: *Diana*, 44 és 47, *Gyerekasszony*.

A 81 éves Deésy Alfréd, a rangidős magyar filmrendező még ma is szinte minden nap megfordul a Hunnia Filmstúdióban. Szenvedélyes

Képünk a Nemzeti Színház új tagjának, a fiatal Uray Tivadarnak felvételt ábrázolja

filmszeretete mellett sokoldalúságával tűnt ki kortársai közül. Író, filmrendező és filmszínész egy személyben. Lelkes szorgalmazója a pasaréti Star Filmgyárnak, mely az első, speciálisan filmcélra épített műtermek egyike volt egész Európában. Itt dolgozott, mint főrendező Deésy Alfréd.

»A gyárnak akkor 8—8 állandó női és férfi főszereplője volt — tájékoztat Deésy Alfréd. Ezek nem színészek, hanem utcáról kiválasztott, jellegzetes típusfigurák voltak. Színészt csak a főszerepek alakítására szerződtették. A forgatókönyv a színészi és rendezői számára csak a mozgási és cselekvési feladatokat írta elő. Amikor a színész beszélni kezdett volna, már jött a felirat.»

A hivatásos filmszínészek mellett azonban az amatőrök és munkásszínjátékosok is készítettek játékfilmeket. Az egyetlen 1919-ből megmaradt és a Filmarchivum birtokában levő játékfilm, a *Tegnap* című, egy ilyen amatőr-csoport forgatta a kiscelli kastélyban. A filmnek külön műtörténeti érdekessége, hogy rendezői figyelmetlenség folytán az egyik tükrözött beállításnál a képen megmaradt az operatőr munka közben. A film szereplői közül csupán a gyárigazgatót alakító Deneş Oszkár vált később neves művésszé.

Ezeket kívül még Farkas Antal: *Jön az öcsém* című versének filmre alkalmazott változata (*rendezője Korda Sándor*) és az *Ófelsége a király nevében* című háborúellenes propagandafilm maradt meg a Tanácsköztársaság filmterméséből.

MOLNÁR ISTVÁN

Dr. Janovics Jenő színházigazgató, az erdélyi Nemzeti Tanács alelnöke, beszédet mond

